

דף עח

'הכוחו עשרה בני אדם בעשרה מקלות' — הרשב"א (בב"ק נג:): צידד לומר, דוקא כשהכוחו בעשרה מקלות, שכל מעשה ומעשה בנפרד לא היה אלא שותף חלקי בהריגה, אבל שנים שהכו במקל אחד או דקרוהו בחרב או דחפוהו לאש כאחת — חייבים [ונשאר ב'צל"ע].

ואולם מדברי הרמב"ם (רוצח ד. וע"ש בכס"מ ובאור שמח) מבואר שהוא הדין לשנים שדחפוהו או כבשוהו אל תוך המים — פטורים. (וכן משמע בתוס' בב"ק שם).

ע"ע: 'תשובות נוספות' שבסוף שו"ת הרא"ש, לג; דרוש וחדוש רעק"א כתובות לג: ד"ה ודע דבדין; דבר אברהם ח"א כ. וראה במובא ביוסף דעת ב"ק כו. לענין נזקין ותשלומי כופר.

'הכל מודים בהורג את הטרופה שהוא פטור' — משמע מדברי הרמב"ם שלא נפטר ההורג אלא כשהרג 'טרופה' מאותן טריפות שמנו חכמים, ודוקא כשהרופאים אומרים שאין לו רפואה — רק בצירוף שני תנאים אלו, נחשב כ'גברא קטילא' שההורגו פטור ממיתת בית דין. [שלא כנידון טריפות בבהמה לענין הכשר אכילה, שאע"פ שיש לה רפואה משום ידיעות חדשות שנתגלו לבני אדם ברפואות ובניתוחים, או משום השתנות הטבעיים במשך הדורות — הדין נקבע אך ורק לפי אותן טריפות שגילו לנו חו"ל. לפי ששם נאמרה הלכה-למשה-מסיני על י"ח טריפות, לא כן אצל טריפות דאדם, תלוי גם לפי הטבע שבאותו דור. וה"ה לענין שור טריפה שהרג, דלקמן]. אבל אם אינו מן הטרופות שמנו חכמים, הרי זה בכלל 'גוסס' בידי שמים, אע"פ שאומרים הרופאים שמחלתו חשוכת מרפא. וכן להפך, אע"פ שהוא מאותן ה'טריפות', אם יש לו רפואה בדרך כלשהי — ההורגו נהרג. (כן נקטו בהחלט בשו"ת אחיעזר ח"א יב,ה ובשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג לו ובחו"מ ח"ב עג,ד).

סברה נוספת — ע' בית יצחק (אה"ע יח) ובשבט הלוי ח"ה קונטרס המצוות טז, ב. וע"ע בית שמואל יז סקצ"ז; מנחת חינוך לד.

והגדרת ה'טרופה' — חסרון באברים פנימיים. כגון נקב בריאה ובלב ובבני מעיים, או שהקרומים שלהם לקויים ושחופים, בין אם יש שם מוגלה בין אם אין. וישנם אברים שאינו נעשה טריפה אלא בחסר וביתר ולא בנקב בעלמא, ויש שדוקא בלקותא.

'... אבל החילוק הוא רק לענין חיוב מיתה בסנהדרין, שבעוה"ר אין לנו חיובי דיני נפשות עד שיבוא מלך המשיח ויבנה בית המקדש, כי תלוי בבנין ביהמ"ק שישבו סנהדרי גדולה בלשכת הגזית, שחציה קדש בקדושת העזרה וחציה חול לגבה, דיש לה רק קדושת הר הבית, שרק אז דנין סנהדרי קטנה של כ"ג אשר יעמידו בכל עיר ועיר בארץ ישראל. אבל מה שנוגע גם בזמן הזה להתרחק ממנו ולקונסו באיזה דברים ושלא לקברו אצל סתם אינשי שהם כשרין, אם רשאינו אנו מצד דיני המדינה והמלכות — ליכא חילוק בין הרג אדם שלם ל'טרופה' (אגרות משה חו"מ שם).

'בפני בית דין חייב, דכתיב 'זבערת הרע מקרבך' — מבואר בדברי הגרעק"א (ב"ק פד.) שיש כאן דין מיוחד להמית את הטרופה שהרג, מדין 'זבערת הרע מקרבך'. שאילו מצד הדין הכללי של רוצח ונתתה נפש תחת נפש — אין הטרופה בכלל, שאינו 'נפש' לענין זה אלא נתחדש בו חיוב מיתה אחר שצריכים לבער הרע בכל אופן. (וראה באריכות בספר חדושים ובאורים יד, כב. וע"ע עלה יונה עמ' רסו).

רב אשי אמר: אפילו עדי טריפה שהוזמו אין נהרגין לפי שאינן בזוממי זוממין' — אם תאמר,

כיצד קיבלו את עדות עדי הטריפה מעיקרא, והלא עדות שאי אתה יכול להזימה היא, שהרי אנו אומרים שאין זוממיהן נהרגין? יש לומר שבשעת עדותם לא הכירו בהם שהיו טריפה (כסף משנה עדות כ, ז).

(ע"ב) 'אלא זה שאמדהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר כך הכביד ומת, שהוא פטור' — כתבו ראשונים (ע' רמ"ה ומאירי) שמדובר שלא נתרפא לגמרי מן המכה, אלא הוקל חליו באופן שאילו היו אומדים אותו מלכתחילה במצב זה, היה זה אומד לחיים ולא למיתה. אבל אם הבריא לגמרי, מודים חכמים שפטור.
(בבאור סברות ר' נחמיה וחכמים ובבאור 'אמדהו לחיים' — ע' חזון איש כב, א-ג; אבי עזרי קמא, רוצח ד, ג; חדושים ובאורים סנהדרין יב.)

'מלמד שחובשין אותו' — נראה שאם מת, אין צריך לימוד מיוחד על כך שחובשים אותו, שהרי בית דין מצווים לדונו ולברר סוף משפטו ויש לחוש שמא יברח. אלא שצריך לימוד מן הכתוב באופן שעדיין לא מת, שלעת עתה הוא ודאי פטור, והיה עולה על הדעת שאין רשאים לחבשו (עפ"י חדושים ובאורים. עוד נראה לכאורה שצריך לחבשו גם באופן שאין חשש בריחה, ועל זה צריך ילפותא).

דף עט

'דהוה ליה כותי קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי' — בספרי חכמים אחרונים ראשי הישיבות, דנו על שתי אפשרויות הבנה בגזרת הכתוב של 'קבוע'; יש להבין שבמקום קבוע לא נאמר דין 'הלך אחר הרוב'. או אפשר להבין שכל ספק במקום הקביעות גזרת הכתוב לראות את המצב כמחצה על מחצה ממש, כאילו אין כאן מציאות של 'רוב'.

חקירה זו נוגעת בין השאר לספקותיו של הפרי-מגדים (יו"ד קי בשפתי דעת סק"ד), האם מועיל 'ספק ספקא' במקום 'קבוע', או שמא כיון שיש סוברים שספק ספקא מועיל מדין רוב, הלכך אינו מועיל בקבוע. וכן נסתפק האם הולכים אחר 'חזקה' ו'קרוב' במקום הקביעות, שהרי כח ה'רוב' עדיף מהם, ואעפ"כ אמרה תורה שאין ללכת אחריו במקום הקביעות. ואולם אם אומרים שגזרת הכתוב לראות המציאות כמחצה על מחצה, הרי זה דין פרטי ששייך לדין רוב התלוי בכמות, אבל אין לנו ראייה על שאר הלכות והוכחות, לומר שאינם אמורים ב'קבוע'.

ע' בכל זה: שערי ישר ד, א ו (= הוכיח כצד השני); קובץ שיעורים כתובות מ (= בשם הגר"ח, כצד הראשון) וע"ש רפ"ג שלכאו' מוכח מהתוס' שם שבמקום חזקה אין דין קבוע; בית ישי נג (= שני הגדרים נכונים, כל אחד כלפי דין אחר שיש ב'רוב' — הבריר וההנהגה).

עוד ביסוד דין קבוע — ע' בשיעורי ר' שמואל קדושין נ: (= חקירה בדין 'קבוע' ברובא דליתא קמן, שאין זה רוב התלוי במספר אלא בטבע וע"ע בקוב"ש — ב"ב כג); שבט הלוי ח"ב מא.
וע"ע במובא ביוסף דעת חולין צה ונזיר יב.

(ע"ב) 'אמר רבא: האי דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומפקא מדרבנן... אלא לאו שמע מינה לאו בר קטלא הוא ולא בר ממונא הוא' — וקרא דואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש יפרש תנא דבי חזקיה כשנתכוין לאשה, או לחילופין כשנתכוין לחברו ומת חברו — אבל נתכוין לחברו והרג את האשה — פטור מכלום (עתוס' כאן ובכתובות לה. וע' בשו"ת בית זבול ח"ב ג, ב).

יג. כפת חברו ופתח עליו את שטף הנהר, וטבע למות; אם מת בכח ראשון של המים (שהיה סמוך למים, ומיד שטפוהו המים. רש"י. וערמ"ה) – חייב. ואם בכח שני (שהניחו רחוק קצת. רש"י) – פטור, שאינו אלא 'גרמא'.

דף עח

קסט. מה דין הרוצח במקרים הבאים:

- א. הרג את הגוסס.
 - ב. הרג 'גוסס בידי אדם'.
 - ג. הרג את הטריפה.
 - ד. כמה אנשים הכו אחד בכמה הכאות, ומת.
- א. ההורג את הגוסס בידי שמים – חייב מיתה.

ב. הרג 'גוסס בידי אדם', כגון אדם חבול ומוכה, אבל אין סימני חיותו חתוכים – תלוי הדבר במחלוקת חכמים ורבי יהודה בן בתירא.

פסק הרמב"ם (רוצח ב,ז) כחכמים, שאין ב"ד ממיתים את ההורג את הגוסס בידי אדם. (ובספר הישר (תשובה פז) כתב דסתם משנה (בערכין ו:): כרבי יהודה. וצ"ע).

ג. ההורג את הטריפה – פטור ממיתת ב"ד.

ודוקא כשהרופאים אומרים שאין לאדם זה רפואה. (עפ"י רמב"ם הל' רוצח ב,ח).

ד. הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת; אם בבת אחת הכוהו – פטורים ממיתה (איש כי יכה – ולא שנים (רש"י. וע' ערול"ג). ואם בזה אחר זה – לדברי חכמים כולם פטורים ולרבי יהודה בן בתירא האחרון חייב מפני שקירב את מיתתו.

קסט. מה הדין במקרים הבאים?

- א. אדם 'טריפה' שהרג את הנפש או רבע.
- ב. עדים שהם 'טריפה' שהעידו באחד שחייב מיתה, והוזמו.
- ג. שור של אדם טריפה, שהרג אדם.
- ד. שור טריפה שהרג אדם.

א. אדם טריפה שהרג; אם עשה כן בפני בית דין, הרי הם דנים אותו למיתה על פי ראייתם. ואם לאו – אי אפשר לדונו, מפני שזו עדות שאי אתה יכול להזימה, שאילו יוזמו לא ייענשו כי אדם טריפה רצו להרוג. רק כשראוהו ב"ד ביום דנים אותו אבל בלילה לא, שאין תחילת דין בלילה וצריכים ל'עדות' (תוס'). יש מי שכתב, דוקא כשנתכוונו להיות 'בית דין' על הדבר בשעה שראו (ע' אבני נזר אה"ע צו). ולכאורה אין נראה כן מסתימת הסוגיא בב"ב ק"ג-ק"ד ומשמעות רשב"ם שם. וצ"ע).

ב. עדי טריפה – רבא אמר: נהרגים. ורב אשי פטר, לפי שאם יזימו את זוממיהם, אין זוממיהן במיתה (כי להרוג 'טריפה' באו), ולפי שאינם ב'זוממי זוממים' אין זו עדות כשרה. הלכה כרב אשי (רמב"ם עדות כ,ז).

ג. שור של טריפה שהרג את האדם – פטור מסקילה (השור יסקל וגם בעליו יומת – כל שאין אני קורא בו בעליו יותר, אין אני קורא בו השור יסקל). יש לעיין כשנטרף בין הנגיחה לשעת העמדה בדין (ע' אילת השחר ב"ק מד:).

ד. שור טריפה שהרג – רבא מחייב ורב אשי פוטר, משום הקש מיתת השור למיתת בעליו. הלכה כרב אשי. (רמב"ם נזקי ממון י,ז).

קע. המכה את חברו באבן או באגרופ – מה הדין במקרים הבאים?

- א. אמדוהו למיתה, וחיה.
 - ב. אמדוהו למיתה, והקל ממה שהיה ולאחר מכן הכביד ומת.
 - ג. אמדוהו לחיים, ומת.
- א. אמדוהו למיתה, וחיה – פטור ממיתה (לפרש"י, לחכמים למדו זאת מיתור הכתוב ולא ימות. ולהתוס' אין צריך קרא לפטור), וחייב בכל תשלומי נזיקין, נזק צער וכו'.

ב. אמדוהו למיתה, והקל ממה שהיה (אבל לא הבריא. ראשונים) ואחר כך הכביד ומת; לדברי חכמים חייב מיתה, ולרבי נחמיה כשהקל אומדים אותו שנית ואם אמדוהו באותה שעה לחיים – נפטר הלה ממיתה ומשלם תשלומי נזיקין ליורשים כפי האומד השני, כמה היה יפה קודם הכאה וכמה הוא יפה אחר הכאה. הרמב"ם (רוצח ד,ה) פסק כחכמים, שנהרג עליו.

ג. אמדוהו לחיים ומת – פטור ממיתה (וחייב ממון ליורשים. רש"י. והתוס' הקשו קצת על טעם הדבר). מהרש"א כתב שלרבי נחמיה פטור ממון [ורק לחכמים חייב מיתור הכתוב]. וחזון איש חלק.

דף עט

קעא. מה דין הרוצח במקרים הבאים?

- א. נתכוין להכאה הפוטרת, [כגון להרוג בהמה או עכו"ם או נפל, או הכאה על מתניו שאינה הורגת], והכה הכאה המחייבת – הכאה שיש בה כדי להמית והמית ישראל בן קיימא.
- ב. נתכוין להרוג ישראל זה והרג ישראל אחר.
- ג. נתכוין להרוג לאחד משני אנשים העומדים לפניו, ללא כוונה לאדם מסוים, והרג אחד מהם.
- ד. נתכוין לאדם מסוים, כסבור הוא ראובן ונמצא שמעון.
- ה. חבורת אנשים מישראל ואחד מהם עכו"ם, וזרק אבן לתוכם והרג ישראל.
- א. נתכוין להכאה פוטרת והכה הכאה מחייבת – פטור.